

Irina ROMAN

„VÂRSTELE” CORPULUI UMAN REFLECTATE ÎN PERIODICUL „ISIS SAU NATURA”

Studiul corpului uman a cunoscut, în cadrul istoriografiei occidentale, abordări numeroase și variate. Menționăm aici, între altele, numele lui Jacques Le Goff, Michel Foucault, David Le Breton sau Georges Vigarello.

Preocupările pentru acest domeniu sunt relativ recente în istoriografia românească. El se află la confluența cu alte științe, precum antropologia, sociologia, demografia etc., de la care istoricul preia metode și concepte. Pentru spațiul românesc, merită menționate rezultatele cercetărilor realizate de către Constanța Ghițulescu, publicate sub formă de articole sau în cadrul lucrărilor *În șalvari și cu ișlic și Focul Amoriei. Despre dragoste și sexualitate în societatea românească 1750-1830*, ambele realizate în spiritul Școlii de la Annales. O serie de articole publicate în cadrul „Revue d’anthropologie”, „Revista de istorie socială” ori „Xenopoliana” se orientează către această direcție de cercetare.

Studiul de față se înscrie în domeniul antropologiei culturale. Ne propunem, în cadrul acestei cercetări, prezentarea modului în care evoluează corpul uman de-a lungul vieții (este ceea ce am numit „vârstele” corpului), așa cum apare ilustrat în câteva numere din anul 1858 din periodicul „ISIS sau Natura” și în alte câteva publicații de secol XIX.

Dar să vedem mai întâi câteva lucruri despre începuturile studierii/reprezentării corpului în Occident. Aflându-și începuturile încă de prin secolul al XVI-lea, cunoașterea corpului a evoluat continuu, luând diverse forme (desene, atlase anatomice, albume de artă, sculpturi etc.).

Din punct de vedere ontologic, omul este alcătuit din aceste două elemente: materie și spirit, corp și suflet. Aceasta reprezintă o teorie care ne este cunoscută astăzi, însă rădăcinile ei se regăsesc undeva prin secolul al XV-lea.

În spațiul occidental medieval, omul nu exista ca individ, el era perfect integrat, inserat în comunitatea din care făcea parte, era subordonat naturii.¹ Nu concepea o separare. Însă ea avea să aibă loc. Cultura medievală și cea renascentistă resping ideea de emancipare a omului, de separare a celor două entități, de prevalare a spiritului asupra materiei. În tradițiile populare, corpul (ca materie) era liantul între univers, cosmos și om (ca spirit).

Această emancipare a individului avea să se facă sub raportul mentalității, omul care încearcă să se afirme, să fie diferit, să fie altul, să iasă din acea mulțime în care se afla până atunci, să se individualizeze, dar și sub aspectul conștientizării unei diferențe între el, corp-materie, și el ca spirit. Le Breton este de părere că această individualizare merge până la a nu mai ține cont de tradiții, de comunitate, nu mai vrei decât binele tău, chiar dacă acesta înseamnă răul comunității.

Dacă, până în secolele XV-XVI, disecția cadavrelor oamenilor era un subiect tabu, era privită cu ochi răi și judecată ca o crimă împotriva naturii, a legilor ei, după aceste secole, începând cu secolul al XVI-lea, acestea încep să aibă loc din ce în ce mai mult, ajungând până la a se organiza afară, pe străzi, așa-numitele „teatre anatomice”², unde se disecau oameni în public, în văzul tuturor curioșilor. Corpul uman începea să fie descifrat. A diseca un om înainte de secolul al XVI-lea însemna „a-i distruge integritatea umană, a risca să-i compromiți șansele în perspectiva învierii”³.

Trebuie spus că cel care este considerat „părintele” iconografiei anatomice este Leonardo da Vinci (1452-1519). Este bine-cunoscută perfecțiunea cu care reda pe planșele sale mușchii corpului

¹ David Le Breton, *Antropologia corpului și modernitatea*, Timișoara, Ed. Amarcord, 2002, p. 27.

² *Ibidem*, p. 47.

³ *Ibidem*, p. 46.

uman. „Moștenirea” lăsată de da Vinci numără peste 750 de planșe reprezentând mușchi, organe, oase, mușchii ochiului, secțiuni de creier, inima sau fătul în uter. Contribuția cea mai impresionantă, în ceea ce privește reprezentările anatomice ale corpului uman, a venit din partea anatomistului și fizicianului belgian Andreas Vesalius (1514-1564). În anul 1543, acesta a realizat o lucrare monumentală, în 7 volume, despre alcătuirea corpului omenesc, cu foarte multe planșe. Ea a fost intitulată *De Humani Corporis Fabrica*, bazată pe diseccții ale cadavrelor umane. Corpul uman începe deci să fie cunoscut, iar diseccțiile sunt treptat acceptate.

Dar să vedem cum stăteau lucrurile pe spațiul românesc. Informații în ceea ce privește atitudinea locuitorilor Țării Românești față de medicina științifică și, deci, și față de medici ne vin din partea călătorilor străini care au străbătut meleagurile românești. Ajuns la București pe la începutul lunii mai 1710, Anton-Maria del Chiaro a fost numit secretar de limbă latină și italiană la Curtea lui Brâncoveanu. A rămas în aceeași funcție și în timpul domniilor următoare, ale lui Ștefan Cantacuzino și Nicolae Mavrocordat. A stat în Țara Românească până în anul 1716. Cartea sa, *Storia delle moderne rivoluzioni della Valachia*, tipărită în 1718, este de o importanță vitală pentru istoria acestei perioade românești. El ne oferă informații despre înfățișarea românilor, despre București, despre vestimentație, alimentație, obiceiurile, îndeletnicirile oamenilor etc. În cursul șederii sale în București, del Chiaro a avut ocazia să observe modul de viață și obiceiurile românilor.

Între altele, el menționează că „nu e mai mică averșiunea cu care se ridică împotriva obiceiului de a deschide cadavrele sau de a face pe ele anatomie; deci chirurgii, care au venit de curând în aceste părți, trebuie să fie cu multă băgare de seamă cu privire la acest punct, asupra căruia românii sunt foarte grijulii, ba chiar deosebit de atenți, încât un asemenea chirurg a fi numit de ei, în limba lor: spurcat și toată lumea s-ar feri să-l folosească, fie chiar și în împrejurări ce nu îngăduie zăbavă, ca luarea de sânge sau vreo altă treabă de chirurg”⁴.

Dacă unul dintre bolnavi, ca urmare a tratamentului prescris de doctori, moare, toată supărarea oamenilor este vărsată asupra bietului medic, el riscând să fie foarte zdravăn bătut sau reclamat autorităților. Chirurgia și diseccțiile erau departe de a fi acceptate de majoritatea românilor.

Cât privește anatomia și tratatele anatomice, un pas important se face în anul 1843, atunci când Nicolae Kretzulescu, ajutat de Carol Davila, a publicat un *Manual de anatomie descriptivă*, prima lucrare științifică de anatomie. În 1855, Carol Davila a înființat, cu ajutorul domnitorului Barbu Știrbey, Școala de mică chirurgie, de la Spitalul Oștirii.

Este deci foarte evidentă și de necontestat întârzierea spațiului românesc față de cel occidental. Medicina științifică nu era prea răspândită în Principate, din două motive lesne de înțeles: pe de o parte, este vorba de numărul extrem de redus de medici existenți în epocă (iar cei care erau, veneau din Occident), iar pe de altă parte, de dominația medicinei băbești, tradiționale, asupra celei „doftoricești”, oamenii crezând mai degrabă în ceea ce știau din bătrâni decât în medicii „cu diplomă” (școliiți la universități occidentale).

Am găsit necesar să arătăm în rândurile anterioare decalajul, referitor la medicină și la mentalitățile legate de medicină, dintre Occident și țările române.

Revenind la tema prezentului studiu, trebuie spus că sursa principală utilizată a fost: periodicul „Isis⁵ sau Natura”.

Periodicul „Isis sau Natura” a apărut în anul 1856, la inițiativa doctorului Iuliu Barasch (născut la 17 iulie 1815, Brody, Galiția – decedat la 31 martie 1863, București). Nu are decât trei de ani de apariție, urmând ca, mai apoi, în anul 1862, să reapară sub numele de „Natura”. Iuliu Barasch a fost

⁴ Anton-Maria del Chiaro, *Descrierea Țării Românești*, în „Călători străini despre Țările Române”, ediție îngrijită de Maria Holban, Maria M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru și Paul Cernovodeanu, București, Editura Științifică și Enciclopedică, vol. VIII, 1983, p. 379.

⁵ În mitologia egipteană, Isis este zeița magiei și a vieții, a căsătoriei, simbolul armoniei matrimoniale.

medic și filosof român. A popularizat știința, mai ales medicina în România. În acest sens a susținut mai multe lecții publice și a editat mai multe manuale. În ceea ce privește asistența medicală, acesta a înființat un dispensar, iar mai apoi un spital (1858), după model occidental, ambele pentru copii (1858). Își realizează studiile universitare la Leipzig și Berlin; în 1841, la Berlin, își susține teza de doctorat, primind titlul de doctor în medicină. A fost medic al carantinei de la Călărași, mai apoi al județului Dolj. A fost medic în București (1851-1858; între 1856 și 1863 a fost medic la Școala Națională de Medicină și Farmacie din București), dar și profesor de istorie naturală la Colegiul Sf. Sava, la Școala de Agricultură și la Școala Militară.

Viața omului, se spune în numărul 6, pe anul 1858, al acestui periodic, „*seamănă cu o zi frumoasă de vară*”; tinerețea seamănă cu momentul zilei când lumina Soarelui este încă nehotărâtă, „*luptându-se cu umbrele nopții*”; începând cu vârsta de 15 ani, vine „*junețea*” sau adolescența, după aceasta, „*vârsta bună care seamănă cu miezulu-zilei, cându Soarele stăpânește cu cea mai mare putere*”, iar în cele din urmă, se ajunge la „*epoca de declinațiune a vieții*” – bătrânețea.⁶

Majoritatea ideilor din articolele supuse cercetării sunt preluate de la un fiziolog occidental. Ceea ce arată, în schimb, prezența acestor articole într-un periodic românesc este interesul elitelor față de acest subiect, dorința de popularizare a unor idei de medicină în rândul maselor de oameni.

La naștere, copilul este „*umedu și moale, în câtu și oasele sîntu moi*”, iar treptat „*corpul se întărește mai multu făcîndu-se și mai uscatu*”⁷. La naștere, pulsul copilului bate până la 130 de ori într-un minut, scăzând, odată cu trecerea anilor, până la o cifră de 80-100 la tineri, 70-80 de la persoanele „*de vîrstă bună*” și la 50 la bătrâni. La fel și somnul, este mult mai profund în tinerețe, în timp ce, la bătrânețe, face loc „*la o insomnie nesuferită*”. „*Memorilu este o facultate mentală opusă inteligenței sau rațiunei: cu câtu cea dupe urmă crește, cu atîtu celu d’iu decrește și se perde în bătrânețe*”⁸. Activitatea tinereții lasă loc, la bătrânețe, lenei; veselie se schimbă într-o seriozitate melancolică, îndrăzneala în frică.⁹

Vârsta medie, în prima jumătate a veacului 19, era de 28 de ani, pe la 1860 se ajunge la 36 de ani, iar pe la 1900 se ajunge pe la 40 de ani.¹⁰

Copilăria. Primul semn de viață pe care un copil îl dă la naștere „*este o strigare și unu plînsu*”. Filosofii epocii au încercat să găsească explicații asupra plînsului copilului. Ei sunt de părere că razele luminii, căzând asupra ochilor copilului neobișnuiți cu ea, și aerul, „*aruncându-se în plămunii săi, iar neobișnuiți cu această iritațiune*”¹¹, îi produc aceste strigări. În spațiul românesc, există obiceiul de a scălda copilul imediat după naștere în apă caldă cu vin. Nou-născutul bine dezvoltat are 17-20 țoluri¹² lungime și cântărește 12-15 livre¹³. De la vârsta de 7-8 luni, copilul începe să-și simtă corpul său, „*adecă să aibă o simțire că toate organele sale sîntu proprietatea sa*”. După zece, opt și câteodată șase luni, începe perioada dentiției. Dintre toți dinții, cei incisivi ies cei dintâi, în număr de 8. Apoi ies caninii, în număr de 4, iar la sfârșitul primului an sau în cursul celui de-al doilea, ies măselele, în număr de 16. Toți acești dinți cad în al cincilea sau al șaptelea an, ei numindu-se dinți de lapte. Tot în al șaptelea an, copilului îi ies alte 8 măsele. În primii doi ani, corpul copilului crește cel mai mult. La un an, copilul poate să umble și să pronunțe primele cuvinte. În această vîrstă de început copiii sunt admirați prin fizionomia lor dulce și naivitatea lor.¹⁴

⁶ *Omulu*, în „*Isis sau Natura*”, nr. 6, 1858, pp. 41-42.

⁷ *Ibidem*, p. 42.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Victor Bianu, *Igiena omului după etate*, în „*Apărătorul Sănătății*”, anul III, nr. 23 și 24, București, lito-tipografia Carol

Göbl, 1894, p. 6.

¹¹ *Omulu*, în „*Isis sau Natura*”, nr. 6, 1858, p. 44.

¹² 25,4 mm.

¹³ 0,453 kg.

¹⁴ *Omulu*, în „*Isis sau Natura*”, nr. 6, 1858, pp. 45-46.

Conform medicului Victor Bianu, viața omului se împarte astfel: viața fetală, prima copilărie, copilăria (2-7 ani), adolescența (7-14 ani), pubertatea (14-20 ani), etatea adultă (20-30 ani), maturitatea (30-45 ani), vârsta de reîntoarcere (45-60 de ani) și bătrânețea, de la 60 de ani până la moarte. Observăm o perpetuare a ideilor menționate anterior și la sfârșitul secolului al XIX-lea, astfel că plânsul copilului nou-născut este pus tot pe seama pătrunderii aerului în plămâni acestuia, lucru care produce o durere mare. După naștere, se observă o schimbare în funcționarea și dispunerea anatomică a aparatului circulator și a inimii. Organele încep să funcționeze, ca, de exemplu, tubul digestiv.¹⁵ Medicii recomandă ca, după naștere, cordonul ombilical să nu fie imediat tăiat, întrucât placenta conține o cantitate mare de sânge care aparține copilului, iar dacă s-ar tăia imediat, copilul ar pierde cam 90 g de sânge, ceea ce echivalează cu 1700 g pentru un adult.¹⁶

Copilul nu trebuie să fie înfășat foarte strâns pentru ca trupul acestuia să aibă libertate de mișcare. Pentru a proteja ochii copilului, leagănul trebuie să fie așezat astfel încât lumina să nu vină nici din față, nici dintr-o parte, ci de deasupra și din spatele capului.¹⁷

Medicii recomandă ca alăptarea să fie făcută de către mamă, pentru că există „*potrivirea perfectă între însușirile laptelui mamei și trebuințele copilului*”¹⁸, și nu de către persoane străine – doicile. Există însă și cazuri în care alăptarea revine acestora din urmă, atunci când mama fie nu vrea, fie nu poate să își hrănească ea însăși copilul. Un copil sănătos sugă 60-80 grame de lapte la o singură alăptare în primele luni. În primele 4 luni, copilul ar trebui să crească cu 20-30 g pe zi, de la a 4-a până la a 8-a lună cu 10-20 g pe zi, de la a 8-a până la a 12-a lună cu 2-10 g pe zi. Copilul începe să umble pe la a 8-a, a 10-a sau a 12-a lună.¹⁹

În momentul nașterii, copilul are cam 50 de cm, în primul an crește cam cu 20 cm, în al doilea cu 10 cm, până pe la 14 ani crește cu 5-6 cm pe an, până la 17 ani crește cu 4 cm pe an, iar până la 19-20 de ani cu 2,5 cm. Până la 11-12 ani, băieții sunt mai grei și mai mari decât fetele.²⁰

De la vârsta de 13 până la 15 ani la băiat și de la 11 sau 13 ani la fată începe perioada *adolescenței* sau *junimei* omului. Aceasta durează până la 22 sau 24 de ani la bărbați și până la 20 de ani la femei. Această perioadă a pubertății se manifestă prin diferite semne fizice și morale: tinerii cresc repede „cu mai multe țoluri”, devin musculoși, pieptul lor se lățește, „răsuflarea devine mai întinsă”, glasul devine mai gros. Pe la 13-14 ani, o schimbare majoră apare și în organismul fetei. „*Fata, pe lângă cheltuețele necesitate de creșterea sa mai trebuie să satisfacă și cheltuiala creată prin «perderea lunară» a unei părți din propria ei substanță*”, care însă, continuă doctorul Bianu, contribuie la menținerea unui sistem nervos echilibrat.²¹ Doctorul Th. Bastaky încearcă să surprindă în lucrarea sa câteva „simptome” ale menstruației: „*Amețeli de cap, nevralgii diverse, fiori, călduri, accese isterice, o întepeneală caracteristică în mușchii cefei, somnolență, căscatul. Lipsă de poftă de mâncare, bulimie, nevralgii intestinale, balonare intestinală, palpitațiuni, ghioroituri prin pânțele, sughit, răgușeală, vărsături, crampe, duhoare, diaree, tenesme²² rectal, polakiurie²³, accelerația pulsului, dureri în regiunea lombară și în coapse, senzația de călduri și greutate în zona hipogastrică, tulburări ale auzului, mirosului, gustului, pipăitului, în vedere. Adese, ochii sunt înconjurați de un cerc albăstrui; erupțiuni de herpes în jurul gurii și pe vulvă; pe față se arată pete arămii; corpul tiroid devine mai voluminos etc.*”²⁴. La oamenii cu barbă slabă se consideră că „*voința e mai mare decât puterea*”, pe când cei cu

¹⁵ Victor Bianu, *loc. cit.*, pp. 7-8, 9.

¹⁶ *Ibidem*, p. 10.

¹⁷ *Ibidem*, pp. 13-14.

¹⁸ *Ibidem*, p. 18.

¹⁹ *Ibidem*, pp. 20, 28.

²⁰ *Ibidem*, p. 30.

²¹ *Ibidem*, p. 34.

²² Spasm dureros al sfincterului anal sau vezical, însoțit de necesitatea continuă de urinare sau defecare, în cazul unor boli (www.dexonline.ro).

²³ Nevoia de a urina în mod frecvent (www.dexonline.ro).

²⁴ Th. Bastaky, *Știința și arta obstreticală*, București, Stabilimentul Grafic I. V. Socec, 1893, vol. I, p. 126.

barbă deasă sunt mai plăcuți sexului frumos. Creșterea corpului în lungime se urmează în toată această perioadă. După 18 sau 20 de ani un tânăr crește numai în mărime. Toată această perioadă tinerii nu devin grași, grăsimea corpului fiind semn de boală.²⁵

Vârsta bună. În acest moment al vârstei, corpul uman s-a dezvoltat în întregime. „*Toată atitudinea sa este plină de maiestate exprimând dorința de a comanda.*” Capul său privește către cer, brațele omului „*nu sunt făcute ca să umble elu pe dânsule ca alte animale ci îi servu ca unu organu de prindere*”, mâna are o lungime potrivită. „*Ochii omului au o poziție deosebită, ei stau unul lângă altul și fac ca oamenii să se uite la obiecte dintr-o dată cu amândoi ochii; fața omului este privilegiată deoarece numai la om se află sub piele niște mușchi care să exprime râsul, necazuri, spaima.*” Gura omului formează o parte importantă în frumusețea sa, „*o guriță mică și frumoasă cu buzele de corail (ca mărgeanu) și cu dinți ca mărăritaru*” este lăudată de poeți. Numai omul are dinții înșirați unul lângă altul fără distanță între ei, pe când la celelalte animale se află niște intervale mai mari sau mai mici între dinți.²⁶

În continuare, autorul încearcă să traseze câteva scurte diferențe între fizionomia bărbatului și cea a femeii. Este interesant modul cum acestea erau percepute în acele vremuri. La bărbat formele corpului sunt colțuroase, iar la femeie sunt rotunde; la bărbat partea superioară a corpului este mai largă și cea inferioară mai îngustă, iar la femeie este invers. La brațele bărbatului sunt evidenți mușchii, iar brațele femeii sunt rotunde și grăsulii. Femeia este considerată mai frumoasă decât bărbatul.²⁷ Această descriere rubensiană a femeii poate fi pusă în relație cu ideea de „*femeie – ideal al creației*”. Sunt trimiteri la ideea de perfecțiune, la ipostaza de femeie-mamă. „*Natura însăși a făcutu o distincțiune mare între amândouă secsele*”: un om care are frumusețea unei femei este considerat fad, iar o femeie care are frumusețea și forma unui bărbat este considerată monstruoasă. Un granadir cu o fire timidă, ca cea a unei fete mari, este considerat ridicol, iar pe de altă parte, și o fată mare care fumează tutun ca un granadir și are niște obiceiuri ca cele ale unui băiat este „*de nesuferit*”.²⁸

Articolul se continuă cu câteva considerații de ordin psihologic. La bărbat viața este concentrată în cap, la femeie în inimă; Natura a dăruit bărbatului forță și geniu, iar femeii, grație și dulceață. Bărbatul pricepe lucruri mai profunde, dar pentru aceasta are nevoie de multe studii, pe când femeia fără studii gândește la fel de profund ca și bărbatul. Bărbatul greșește de multe ori în aprecierea sa, dar femeia are în privința aceasta un instinct care o ghidează. Trupul femeii este mult mai delicat decât cel al bărbatului, însă poate să rabde suferințe fizice și morale care depășesc forțele bărbaților.²⁹

Întâlnim, în următoarea parte a articolului, o altă ipostază a femeii, aceea de mamă. Aceasta comportă în jurul ei o altă discuție în ceea ce privește schimbările care intervin în corpul femeii. „Regula” încetează după zămislire, dar sunt femei la care aceasta persistă și în primele luni ale sarcinii. Acest lucru este vătămător pentru viitorul copil, deoarece poate duce la avort. Uneori, ne putem întâlni cu fenomenul de „superfetațiune”, adică o femeie poate rămâne gravidă de două ori în timpul aceleiași sarcini. De exemplu, o femeie a născut un copil de nouă luni și, peste trei luni, a mai născut încă unul.³⁰ Pieptul femeii suportă modificări de-a lungul sarcinii. Laptele provenit de la mamă se schimbă treptat, devine mai gros, pe măsură ce copilul crește. Din a treia lună de sarcină femeia începe să simtă mișcările copilului. Termenul final al sarcinii este de aproape 9 luni, dar există cazuri în care au fost născuți copii și la 6 luni. În spațiul românesc, se întâlnește ideea conform căreia o femeie cu cât ocupă o poziție mai joasă în ceea ce privește rangul social și inteligența, cu atât nașterea este mai ușoară și fără efecte grave. Țărăncile nasc mai ușor copii decât femeile de la oraș.³¹

²⁵ *Omulu*, în „*Isis sau Natura*”, nr. 7, p. 49-51.

²⁶ *Ibidem*, p. 51.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*, nr. 8, p. 57.

²⁹ *Ibidem*, p. 58.

³⁰ *Ibidem*, nr. 9, p. 66.

³¹ *Ibidem*, pp. 66-67.

Bătrânețea. Bătrânețea reprezintă „împietrirea graduală a tuturor organelor”. Viața omului poate fi împărțită în două perioade, una a creșterii și dezvoltării și alta a descreșterii și involuției. Prima merge până la 45 sau 50 de ani, cea de-a doua, până la sfârșitul vieții. „În prima centrul vieții sunt capul și inima, în cea de-a doua este burta, de aceea și patimile tinerilor sunt în cap sau în piept, iar cele ale bătrânilor sunt în regiunile de jos ale corpului (rinichi etc.). În tinerețe, sângele se poartă către părțile superioare ale corpului, de aceea obrazul este atunci roșu, creierul nu prea lucrează mult, căci e prea sângeros, de aceea este și mult dispus pentru somn. Tinerii dorm mult și bine, din această cauză tinerii pierd adeseori sânge din nas și câteodată din piept; digestia lor este bună.”³²

La bătrânețe lucrurile stau invers; iuțea circulației sângelui este slăbită, de aceea sângele vânos este dominant față de sângele arterial și acest sânge se adună mai cu seamă în regiunile de jos ale corpului, ceea ce împiedică digestia alimentelor. Creierul, fiind parțial golit de sânge, creează dificultăți în ceea ce privește somnul, iar micșorarea sângelui în piept și în inimă produce o amorțire a „simțimintelor generale care nascu acolo”. La bătrânețe, creierul judecă mult și adânc, însă oamenii lucrează mai puțin, mănâncă și dorm mai puțin.³³

Organele omului nu îmbătrânesc toate odată: cu cât un organ a început să se dezvolte mai târziu, cu atât el îmbătrânește mai devreme. De exemplu, organele care se dezvoltă mai târziu (ex. organele sexuale) își pierd capacitatea mai înainte decât celelalte organe. Un bătrân de 70 de ani încă poate să se bucure de întregimea funcțiilor organelor sale, „dar din paradisului amorului este gonitu pentru totu-d’ auna”. Apoi slăbesc ochii, la fel și urechile și gustul, dinții cad, corpul nu mai stă drept. Se consideră că o femeie care trece de 45-55 de ani are multe șanse de a trăi încă mulți ani după aceea. S-a observat că, odată cu îmbătrânirea, corpul femeii capătă trăsături bărbătești: formele corpului devin „unghiuloase”, glasul devine mai gros.³⁴

Bătrânețea „normală”, lipsită de boli, are următoarele semne: pielea și-a pierdut moliciunea, ea este uscată, zbârcită, aspră, părul capului se rărește și se albește, statura și greutatea corpului scad, dinții și măselele cad, tubul digestiv se subțiază, pieptul și plămânii se micșorează, inima, arterele se încrustează cu „materii pământose și grăsoase”, ceea ce împiedică circulația bună a sângelui. Vederea și auzul scad, somnul e mai scurt și inteligența mai puțin vie.³⁵

Moartea reprezintă încetarea funcționării tuturor organelor. Gândirea se stinge, ochii nu mai văd, urechea nu mai aude. Știința fiziologiei a arătat că moartea omului nu se ivește dintr-odată peste toate organele sale, ci ele mor treptat: picioarele, mâinile, vederea și apoi auzul.³⁶

Pentru a avea o viață mai lungă, medicul Victor Bianu recomandă „cumpătate și moderațiune în tote lucrurile”³⁷ și, de asemenea, păstrarea unei bune igiene.

După cum se poate observa cu ușurință din citatele de mai sus, limbajul este unul popular, neștiințific, pentru ca să poată fi înțeles de întreaga populație. Așa cum arată și numele, „Isis sau Natura. Jurnal pentru răspândirea științelor naturale și esacte în toate clasele”, revista era una de popularizare, neavând caracter științific. Deși acest periodic era destinat poporului, și cum gradul de alfabetizare din secolul al XIX-lea românesc era extrem de redus, sarcina de educare a oamenilor revenea tot elitelor. Ele erau cele care dădeau tonul în societatea acelor vremuri. Prin ele se încerca pătrunderea la nivelul maselor de oameni a unor informații medicale, culturale etc. Cunoștințele erau răspândite, de exemplu, de preoți, învățători sau alte câteva persoane cunoscătoare de carte.

³² *Ibidem*, nr. 10, pp. 73-74.

³³ *Ibidem*, p. 74.

³⁴ *Ibidem*, p. 75.

³⁵ *Ibidem*, p. 44.

³⁶ *Ibidem*, nr. 17, p. 130.

³⁷ Victor Bianu, *loc. cit.*, p. 6.

Articolul referitor la descrierea omului, precum și celelalte lucrări despre corpul uman menționate în prezentul studiu pot fi privite ca un discurs de modernizare a societății românești de la sfârșitul secolului al XIX-lea.

The Human Body as seen into the magazine “Isis sau Natura”

Abstract

The main subject of the study is the human body. We have tried to present the way the passing of time affects the human body. We have named that “*ages of the body*”. The main sources are some articles from the magazine “Isis sau Natura”, which appeared between 1856 and 1859 under the direction of Iuliu Barasch. Those articles talk about how the human body changes along a lifetime.

Before getting to the actual subject, we have considered useful and necessary to understand the discrepancy between Occident and the Romanian provinces regarding medicine and the mentalities towards it. While in Occidental Europe, the human body started to be known within the 15-16th centuries, in the Romanian Principalities, in the 19th century, there still was a fear in exploring the body anatomically. In Occident, there was a very important anatomical book of the Belgian anatomist Andreas Vesalius, *De Humani Corporis Fabrica*; in our country the first scientifically anatomical paper appeared in 1843 and it was written by Doctor Nicolae Kretzulescu (a compilation from two Occidental doctors, but important for understanding the necessity of publishing this kind of books in the Romanian area).

In the 19th century medical books, life is divided as follows: fetal life, representing the first childhood, than the second childhood (2-7 years of age), the adolescence (7-14 years of age), the puberty (14-20 years of age), the adult age (20-30 years of age), the maturity (30-45 years of age), “the age of return” (45-60 years of age) and the seniority (over 60 years of age, until death). Sometimes, the adult age, the maturity and “the age of return” are all named *the good age*. Along human’s life, the body changes: it grows, it develops until the adult age, and with the seniority, it begins a process of regression. For each period, we have tried to give the reader an overview on what the “ages” of the body mean and on their development.

We do not claim that to be an exhaustive analysis and presentation of the subject; it is just the beginning of more research.